

VILNIUS UNIVERSITY
INSTITUTE OF LITHUANIAN LITERATURE AND FOLKLORE

TAISIJA LAUKKONEN

(POST)SOVIET RUSSIAN POETRY IN LITHUANIA:
STRATEGIES OF LITERARY PRAXIS

Summary of Doctoral Dissertation

Humanities, Philology (04H),

Lithuanian literature (H 5903)

Vilnius, 2012

The dissertation was completed during 2008–2012 at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore

Scientific supervisor:

Dr. Loreta Jakonytė-Kvedarienė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – 04H, Lithuanian literature – H 5903)

Consultant:

Doc. dr. Natalija Arlauskaitė (Vilnius University, Humanities, Philology – 04H, Russian language and literature – H 595)

The Dissertation will be defended at the following council of Vilnius University and Institute of Lithuanian Literature and Folklore:

Chairman:

Doc. dr. Dalia Satkauskytė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – 04H, Lithuanian literature – H 5903)

Members:

Dr. (hp) Elena Baliutytė-Riliškienė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – 04H, Lithuanian literature – H 5903)

Prof. dr. Asija Kovtun (Vytautas Magnus University, Humanities, Philology – 04H, General and comparative literature, literary criticism, literary theory – H 390)

Doc. dr. Dainius Vaitiekūnas (Lithuanian University of Educational Sciences, Humanities, Philology – 04H, Lithuanian literature – H 5903)

Doc. dr. Inga Vidugiryte-Pakerienė (Vilnius University, Humanities, Philology – 04H, Russian language and literature – H 595)

Opponents:

Dr. Žilvinė Gaižutytė-Filipavičienė (Lithuanian Culture Research Institute, Humanities, Art Criticism – 03H)

Doc. dr. Pavel Lavrinec (Vilnius University, Humanities, Philology – 04H, Lithuanian literature – H 595)

The dissertation will be presented for public defence in the board of Philological sciences at 2 PM on October 26, 2012, at the hall of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore. Address: Antakalnio 6, 10308, Vilnius, Lithuania.

The summary of Ph. D. dissertation was posted on September , 2012.

The dissertation is available at the libraries of Vilnius University and Institute of Lithuanian Literature and Folklore.

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

TAISIJA LAUKKONĖN

(PO)SOVIETINĖ RUSŲ POEZIJA LIETUVOJE:
LITERATŪRINIO ELGESIO STRATEGIJOS

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, filologija (04H),
Lietuvių literatūra (H 5903)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2008–2012 metais Lietuvių literatūros ir tautosakos institute

Mokslinė vadovė:

Dr. Loreta Jakonytė-Kvedarianė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H, lietuvių literatūra – H 5903)

Konsultantė:

Doc. dr. Natalija Arlauskaitė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H, rusų kalba ir literatūra – H 595)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Filologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:

Doc. dr. Dalia Satkauskytė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H, lietuvių literatūra – H 5903)

Nariai:

Dr. Elena Baliutytė-Riliškienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H, lietuvių literatūra – H 5903)

Prof. dr. Asija Kovtun (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filologija 04 H, bendroji ir lyginamoji literatūra, literatūros kritika, literatūros teorija – H 390)

Doc. dr. Dainius Vaitiekūnas (Lietuvos edukologijos universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H, lietuvių literatūra – H 5903)

Doc. dr. Inga Vidugirytė-Pakerienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H, rusų kalba ir literatūra – H 595)

Oponentai:

Dr. Žilvinė Gaižutytė-Filipavičienė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03H)

Doc. dr. Pavel Lavrinec (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H, lietuvių literatūra – H 5903)

Disertacija ginama viešame Filologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2012 m. spalio 26 d. 14 val. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto salėje.

Adresas: Antakalnio g. 6, 10308, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2012 m. rugsėjo mėn. d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bei Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekose.

INTRODUCTION

As a segment of the field of foreign literature, Lithuania's Russian literature was actualised by political and sociocultural changes: the fall of the Soviet Union gave rise to the new Russian minority in post-Soviet independent states. Its novelty was conditioned by several circumstances. First, the presence of Russians as an ethnic minority in independent Baltic countries was a new phenomenon that did not have a history of cultural reflection. Second, the self-awareness of the Soviet Russian diaspora held onto the mission of the preservation of Russian culture (or some of its forms), which lost its significance after the fall of the Iron Curtain. Third, the new Russian minority was different from other traditional diasporic communities because its shift from the community with the status of the linguistic and cultural mainstream to a minority community took place without changing its geographical location. Another aspect which distinguishes the Russian minority from many minorities of the postcolonial world (but makes it comparable to the Polish minority in Lithuania) has to do with certain cultural ambitions and pretensions based on historical memory. On the one hand, post-Soviet national states (Lithuania, Latvia and Estonia) were not interested in giving support to the cultural prestige of the new Russian minority because all that was Russian was associated with that which was Soviet. On the other hand, after Lithuania's accession to the European Union concerns about cultural minorities became a mandatory feature of modern society.

These circumstances, which embraced the interaction of different forces and the tensions they created, have formented the self-reflexivity of the new Russian minority. The creative effort of the local Russian speakers is a certain laboratory of this process, however, it bears more than just social significance. The events of the recent decade – for example, the creation of the Russian Award (2005) for the Russian authors living abroad and the giving of the new award NOS (2009) to Lithuania's Russian writer Lena Eltang, to name but a few – suggest that Russian writers living abroad are expected to create a new kind of literature, to make new linguistic and existentialist discoveries as conditioned by their intercultural situation.

The post-Soviet diaspora in the Baltic states and the literature it engenders is a substantially new phenomenon, on the one hand, yet its present situation can be

understood and made sense of only by taking into consideration the prehistory of the structure and individual trajectories of the Soviet literary field.

Pre-Soviet Russian literature in Lithuania and the relations between Lithuanian and Russian literatures have had a long history of critical studies by Lithuanian scholars, but the Soviet and post-Soviet writing by Lithuania's Russians have yet to attract academic attention. Within the field of Russian literature this segment of the literary field constitutes a geographical periphery at the same time as it operates as a linguistic periphery as regards the field of Lithuanian literature. Insofar as it remains invisible to the literary centres, this segment falls short of the horizon of the traditional literary scholarship that creates canons. However, researching such a remote segment provides new and unexpected insights into the nature of the centres of the fields of national literatures.

The **research object** of this dissertation is the Soviet and post-Soviet Russian poetry in Lithuania. The reasons for focusing on poetry are twofold. First of all, all the Russian writers in Lithuania are either poets or poets and prose writers or poets and translators. Second, in the generic structure of the literary field poetry traditionally gravitates towards the pole of autonomy, which is why we may assume that the conflicting definitions of literature become more apparent in poetry.

Range of research. The present dissertation focuses on the strategies adopted by the agents (writers and publications) in the field of Russian-speaking literature in Lithuania. A number of writers fall into this category, but we may distinguish between two groups: 1) bilingual authors, who work primarily in Lithuanian and for whom Russian is a trial ground; 2) authors, whose main language (usually the only one) of creation is Russian. This dissertation focuses on the second group because the first group of authors would necessitate an in-depth analysis of the issue of literary and linguistic bilingualism, which remains peripheral to the concerns of this study.

This dissertation takes into account the agents in the literary field, whose reflection on their position in the field is concerned with Lithuania as a geographical, political or cultural space. Whenever his/her presence in Lithuania has had an impact on

his/her position in the literary field, the writer is ascribed to Lithuania's Russian literature, irrespective of whether s/he lived in Lithuania since birth or just a few years.

The main research issue formulated in this dissertation is an attempt to account for the ways in which Soviet and post-Soviet Russian literature established itself in Lithuania, what forces (political, economic, and literary) structured this segment of the literary field, what changes took place in the agents' strategies and their relations with the contemporary field of Lithuanian, Russian and global fields of literature.

This dissertation adopts a sociological approach to literature, which proves productive for several reasons: 1) it conceives of the fictional world as integral to the social space in which various interests come together; 2) it allows for research that does not consider the issue of aesthetic value or postpones it for the future and explores competing notions of literature; 3) it relates systematically the facts of literary humdrum with the author's position in the literary field and the characteristics of his/her writing.

A number of literary scholars see "literary strategy" only as a "textual strategy", which is why the title of this dissertation specifies the term as "literary strategies", thereby indicating that it takes into consideration not only the textual tactics of the agents in the literary field, but also their tactics outside the text. Three variants of the term – "literary strategy", "the strategy of the writer/publication", and "strategy of behaviour" – are used throughout the dissertation.

Aims of the dissertation. The main aims of this dissertation are: 1) to examine the strategies of the writers of different generations and destinies and determine what forces influenced their choices and how the position they hold in the literary field is linked to their understanding of creation; 2) in analysing the individual and collective strategies of the agents, to reveal the structure of the segment of the literary field we call Lithuania's Russian literature, the characteristics of its potential and its shifting dynamics during the Soviet regime and after. The dissertation also seeks to test a methodological approach that would help 1) to define the significance of the reading of a poetic text by analysing the writer's strategy and position in the literary field; 2) to build a universal model for the study of intercultural literary phenomena.

The **research material** of this dissertation consists of all available sources that can provide information about the agents' activities in the literary field as well as the outcomes of these activities. The sources range from documents and creative writings, to self-representation in public and personal chats. No source is taken at face value, each is considered on the basis of the individual communicative situation. Although different, all interpretations are accepted as equally important because each sheds light on the state of the literary field and the relations within.

The structure of the dissertation. This dissertation consists of five parts: "Introduction", "The Theoretical Overture", "The Empirical Adventure", "Conclusions" and "Appendices". "Introduction" presents the object of research, the main issues, theoretical approaches, scope of research material and key aims. It also explains the structure of the dissertation, supplies the bibliographical overview, puts forward the theses under defence as well as the list of publications and conference papers delivered by the author of this dissertation. "The Theoretical Overture", which comes as a logical extension of the "Introduction", examines the methodological approaches and analytical instruments used in the dissertation. The central part of the dissertation, "The Empirical Adventure", consists of two chapters: "'The Union of Literatures' of the Soviet Era and the Strategies of the Local Russian Poets" and "The Strategies of the Russian-Speaking Poets in the Post-Soviet Literary Field". The first chapter explores the structure of the segment during the Soviet times alongside the strategies of the poets and publications whereas the second chapter focuses on the strategies of Lithuania's Russian agents in the post-Soviet literary field and the current composition of the segment. "Conclusions" indicate the main findings of the research and offer suggestions for further study. "Appendices" comprise the larger texts mentioned or analysed in the dissertation, which are not easily available or may be lost altogether (Samisdat publishers, rare books, the Internet).

The **innovativeness of the dissertation** is conditioned by three factors: 1) the material that has been collected, analysed and systematised has not been researched before; 2) the research object is completely new because neither Lithuanian nor Russian nor other scholars have systematically studied the Soviet and post-Soviet literature of Lithuania's

Russian writers; 3) the combination of method and object is new in Lithuanian scholarship as it makes use of Pierre Bourdieu's theory of the literary field by applying it to the study of the phenomena of the literary frontier in the second half of the 20th century and the sociocritical reading of poetry.

The **relevance and significance** of this dissertation is linked to the interdisciplinary and intercultural nature of the research. Its methodological reach – an attempt to harmonise the analysis of texts with their broader sociocultural interpretation – considers how they were and are read in the context of the history of Soviet literature and culture as well as the study of minority cultures in contemporary Lithuania. With regard to Russian studies and Sovietology in Russia and around the world, the relevance of this dissertation is enhanced by the growing attention to intercultural phenomena, which since the year 2000 has encouraged looking at the internal politics of culture in the USSR through the international lens and researching contemporary Russian literature abroad.

Theses under defence

1. Lithuania's Russian literature is a segment of the literary field whose structural peculiarities and possibilities are conditioned by the paradoxes of its triple status: 1) within the field of Russian literature it is a geographically and historically peripheral segment; 2) as regards the field of Lithuanian literature, it is a geographically and historically proximate foreign-language segment; 3) in distinguishing this segment on the geographical basis it becomes evident that it acquires more significance for both national fields when it is actualised as part of the intercultural literary space in the agents' strategies.

2. A more strictly determined structure of this segment emerged in the Soviet era under the influence of the same centrifugal forces which had impact on the Russian-speaking segments of other national republics in the USSR (the space of possibilities for the agents was narrowed down to the activity on a particular frontier). The variety of literary strategies at the time conformed to the polarisation of the field of Soviet Russian

literature, but the peculiarities of periodisation reveal the nature of the segment associated with the operations of the field of Lithuanian literature.

3. During the Soviet times the segment was given the role of an intermediary which was implicitly unilateral: local Russian authors represented Lithuanian literature in the Russian literary field (by way of translation and criticism), but in Lithuania they were not seen as representatives of the “great” Russian literature because contact with the metropolitan culture was obtained directly and only the centre had the right to legitimise. After the fall of the Soviet Union the sociocultural role of the segment has not been strictly determined, different positions of the agents have given rise to often conflicting self-reflexivities.

4. The post-Soviet configuration of the forces that affect the segment is multilayered: some of the agents have remained from the Soviet times and their distribution maintains the old juxtaposition between the official and unofficial poles. But new factors emerge as well: economic (market forces), technological (the Internet), and political (minority politics) factors which bring about new agents and strategies and modify the historically determined relations of the positions in the literary field.

5. The collective strategies of the agents of this segment almost inevitably acquire features of minority or diasporic identity: on the one hand, this is determined by financial resources and the material base necessary to the groups and publications. On the other hand, Lithuania’s Russian literature, unlike that of Latvia or Estonia, has not established a collective identity which could compete with the dominant provincial self-consciousness. Individual agents in this segment create other, often unique, local identities.

6. The strategies and positions of the Soviet and post-Soviet Russian poets in Lithuania make up a broad repertory: the poet-warrior Jurij Dubasov, the lost poet Jurij Grigorjev, the “cursed” poet Mikhail Didusenko, the “sincere” poet Jurij Kobrin, the modest poet Georgij Jefremov, and poet and professional writer Lena Eltang. The conflicts among the different positions create the dynamics of the segment and enables us to write its

independent history, which has its internal logic even though Lithuania's Russian literature does not exist either as a literary tradition, or as a subfield independent from the external mechanisms of legitimation.

7. The analysis of the strategies of Lithuania's Russian poets of different generations has shown that the writer's notion of creativity and literary strategy derives most significance from the configuration of positions and forces during his/her debut (the self-conscious entrance into the field), if only his/her position in the field is not affected by radical changes later on. Among the radical changes there are 1) extraordinary success (the writer is called a living classic, a nation's bard, a star); 2) extraordinary failure (the writer is publicly condemned or silently ignored, sent into exile etc.); 3) major changes in the structure of the field that engender a total revision of literary hierarchies.

THE CONTENTS OF THE DISSERTATION

The theoretical part of the dissertation, “The Theoretical Overture”, presents the methodological range of the dissertation, namely Pierre Bourdieu’s sociology of the literary field and complementary approaches. The chapter “The Frame and Principle of Methodological Combination” explores the possibilities of combining the study of the literary field with a sociocritical interpretation and intercultural research. Further chapters, “The Literary Field”, “The International Literary Space”, “The Strategies of the Agents within the Literary Field” discuss the key concepts used in the research and provides models of analysis of individual and collective strategies.

The largest part of the dissertation, “The Empirical Adventure”, consists of two chapters: “I. ‘The Union of Literatures’ of the Soviet Era” and “II. The Strategies of Lithuania’s Russian Poets in the Post-Soviet Literary Field”. These chapters are similar in structure: first, the collective strategies (those of publications), which mark the main poles in the literary field at a given point in time, are analysed; then the individual strategies (those of three generations of writers) which give basis for the discussion of the forces operating in the field and the space of possibilities. Each chapter ends with a summary and a possible periodisation of the time frame.

The chapter “‘The Union of Literatures’ of the Soviet Era” and the Strategies of Local Russian Poets” opens by way of an introduction to the pre-Soviet history of Lithuania’s Russian literature and moves on to a thorough description of the overall structure of the Soviet literary field. To determine the position of the research segment in this structure, publications that represent the conflicting poles (official and unofficial) of the field have been selected for analysis: *Литва литературная* (*Literary Lithuania*), the periodical almanach-journal of the Soviet Lithuanian Writers’ Union and the single publication of the Samisdats almanach titled *Для своих* (*For One’s Own*) introducing in retrospect and reflecting on the unofficial works and strategies of the writers from Vilnius. The analysis of these publications as collective strategies gives way to the examination of individual strategies and trajectories. The literary destinies, public self-representations and writings of three poets – Jurij Dubasov (1910–2000), Jurij Grigorjev (1937) and Mikhail Didusenko (1951–2003) – are scrutinised in this chapter.

The trajectories of these poets of different generations and attitudes in the literary field are interpreted as “stories of failure”.

The chapter ends with the conclusions about the structure of the segment in the Soviet times, its dynamics and space of possibilities. It is evident that Russian literature in Lithuania during the Soviet times had a definite role in the centralised international project of Soviet literature. The authors were subjected to the role of unilateral intermediaries: they were expected to translate and review the works of Lithuanian writers and write essays on the subject of literary friendship. The interests of the Lithuanian literary field with regard to the literature produced by local Russian writers partly conformed to the central program. The least satisfied were the Russian-speaking writers of Lithuania themselves because some of them thought that acting as intermediaries obstructed their self-realisation as writers in the Russian literary field. The writers based in metropolitan cities held the opposite view: they thought that a translator into Russian living in another republic in fact had more opportunities to publish his/her works. Both Dubasov’s self-publications and Grigorjev’s collection of poetry titled *August* (1968) evidences that at certain points in time even Lithuania’s Russian poets who were less reliable in the eyes of the Soviet regime had fewer obstacles to publicise their writings than the poets in Moscow or Leningrad. On the other hand, this sort of publicising did not have significant resonance in the literary field because the Russian-language texts published by local publishers in Lithuania were not reviewed by the critics from the metropolitan centre. Although the books reached the libraries of large cities, their circulation did not anticipate a possible distribution beyond the boundaries of the republic.

The three “stories of failure” that have been analysed have demonstrated perceptable differences in the literary approaches of unknown poets not tolerated by the Soviet ideology whose conceptions of creativity emerged in socioculturally and politically different circumstances: Dubasov naively oriented his poetry towards war poetry and its rehabilitation at the time of the ideological thaw; Grigorjev’s writing is suffused with the spirit of rebellion and planetary concerns symptomatic of the ideological thaw; the literary trajectory of the bard of stagnation that was Didusenko realises the fate of a “cursed poet”.

The second chapter of “The Empirical Adventure”, titled ‘The Strategies of Lithuania’s Russian Poets in the Post-Soviet Literary Field’ opens with the general characteristics and periodisation of the post-Soviet literary field. As an example of collective strategies this dissertation examines a publication of the Lithuanian Writers’ Union *Вильнюс (Vilnius)* and the online project *Индоевропейский диктант (Indoeuropean Dictation)*. Both publications extend the strategies tested in the Soviet literary field (in the official and unofficial subfield respectively); on the other hand, their histories reveal new forces in the literary field (the Internet, EU minority politics etc.)

This chapter analyses the literary strategies and trajectories used by Jurij Kobrin (1943), Georgij Jefremov (1952) and Lena Eltang (1964), which are interpreted as records of success, although public acknowledgment manifests itself differently in each case. This chapter ends by way of offering a periodisation of the history of the post-Soviet segment and considering the structural changes in the frontier regions of the national fields as well as exploring the space of possibilities affected by the new forces. In comparing the position of Lithuania’s Russian writers to analogous segments in other post-Soviet Baltic states it becomes evident that certain possibilities, which were fully realised elsewhere have remained only facts of the literary humdrum in Lithuania. For example, representatives of unofficial Russian literature in Vilnius refused to fight for “a name in culture”, which is why the Lithuanian segment, unlike the Latvian or Estonian ones, has not existed for the history of unofficial Russian culture.

CONCLUSIONS

As a segment of the literary field, Lithuania's Russian literature has an ambivalent status, which conditions the peculiarities of its structure and the space of possibilities. Within the context of the field of Russian literature this is a geographically and historically peripheral segment; with regard to the field of Lithuanian literature it is a geographically and historically proximate, but linguistically peripheral segment. Yet this segment gains more significance in both national fields when it is actualised as the boundary between the fields of national literatures and cultures and part of the global literary space.

During the Soviet times Lithuania's Russian literature was exposed to the influence of the same metropolitan forces which affected the Russian segments of the literary fields of other Soviet republics. The space of possibilities which was available to local Russian writers was restricted to a specific literary frontier. This requirement went in line with the interests of the field of Lithuanian literature (international distribution and acknowledgment), which created favourable conditions to meet this requirement not only formally.

Under the Soviet regime this segment was officially given the role of an intermediary which implied a unilateral relationship: local Russian writers represented Lithuanian literature in the field of Russian literature through translations and reviews, but they were not considered to be part of the "great" Russian literature. Contacts with the centre of Russian literature, Moscow, were established directly and communication was facilitated through the compulsory teaching of Russian language and literature. With the concern about translating Soviet Russian literature and legitimate classics into Lithuanian being what it was, and the attitude towards the writing of local Russians as provincial (until it was picked up by metropolitan publishers), there was little interest in local Russian literature in the field of Lithuanian literature. This also had to do with the fact that there was no influential unofficial subfield of Lithuanian literature, which would have wanted to establish relations with the unofficial literature of other Soviet republics.

Although Lithuania's Russian literature was subject to Moscow's control, we cannot claim that all the Russian-speaking segments in the Soviet republics developed along the same lines. The partial autonomy of the Lithuanian literary field from the field of Soviet Russian literature, which was enhanced by the language barrier

and the existing canon of national literature (the situation was different in the Soviet republics where the history of writing began only in the Soviet times), created conditions for local Russian writers to make use of more freedom. This explains why in the period of 1966–1968 the texts that were published in Vilnius would not have been published in Russia or any other Soviet republic at the same time. The periodisation of the segment during the Soviet times that this dissertation offers – on the basis of the history of journal *Советская Литва / Литва литературная* – has demonstrated both its dependence on metropolitan instructions and the peculiarities associated with the specific functioning of the Lithuanian literary field.

During the Soviet regime the segment of Lithuania's Russian literature had elements similar to those in the field of Russian literature: war writers, writers loyal to the dominant ideology, "rebels" legalised during the ideological thaw, partly official writers-translators, and the underground writers, some of whom made their debut at the end of the Soviet era while others never came out from behind the scenes of culture. What is more, Jurij Grigorjev was retrospectively rediscovered as the local "Brodsky". Yet this segment was not simply a structural miniature of the field of Russian literature. The writers' geographical position had direct impact on their identity and self-consciousness, made them examine, whether consciously or unconsciously, the issues of the cultural frontier and provinciality (Sergej Rapoport's sociocultural essays may be the best example here), and accept (like Georgij Jefremov) or reject (like Mikhail Didusenko) the role of translator and intermediary. The substantial structural shifts that took place in the national literary fields at the end of the Soviet regime and after its fall the local dilemmas of the frontier segment remained virtually the same, although they developed new features. With more opportunities coming their way the writers were allowed not only to accept or reject the role of intermediary, but also choose the way of mediation: for example, Lena Eltang does not translate Lithuanian writers and refuses to represent Lithuanian or Lithuania's Russian literature in the field of Russian literature, but having received acknowledgment in Russia's metropolitan cities, takes pleasure in representing Russian literature in Lithuania, whereas Georgij Jefremov chooses to represent Lithuanian literature by way of copious translations, which he publishes at his own expense, and despite his symbolic capital as an inhabitant of a Russian metropolis, he refuses to present himself as a professional Russian writer.

The sociocultural role of the post-Soviet segment is not strictly determined. The different positions occupied by the agents in this segment give rise to different, often conflicting, self-conceptions. The structure of the segment is as multilayered as the literary fields of contemporary Lithuanian and Russian literatures. New forces have emerged over time: economic (the laws of the market economy), technological (the Internet) and political (minority politics) forces which tend to restructure the tensions and juxtapositions – Soviet / anti-Soviet, professional / amateur, dominant culture / minority culture, etc. – characteristic of the history of this segment of the literary field. Although the Soviet institutions have been abolished or transformed and the writers' reputations have been reconsidered, certain mechanisms of legitimation have been preserved because those who have been legitimised by them are keen on keeping them in place. These mechanisms are ignored by those agents in the field whose identity is linked to the unofficial Soviet or intercultural literary space.

The collective strategies of Lithuania's Russian writers usually have features of minority or diasporic identity, which is conditioned by financial resources and the material base crucial for the existence of groups and publications. Individual agents of this segment, on the other hand, tend to shape very different, often unique local identities because they are less dependent on institutions, programs and manifestoes. This is best illustrated by the case of *Индоевропейский диктант* where the tension between the individual creative project and the collective strategy, the creative freedom to innovate and the requirement to account for financial support is made most evidently manifest.

The analysis of the strategies of different agents that were selected for the sake of variety and representativeness has demonstrated the specific relations of their positions as well as the conflicts between different definitions of literature and the role of the writer. The fact that all these positions can be understood in light of one another suggests that they form a single system which, in turn, confirms the earlier assumption that Lithuania's Russian literature is a segment of the literary field which may be examined as an independent object of research because there are enough specific factors that affect all the agents in the field.

The formal composition of this dissertation offers certain structural analogies which were not anticipated in the beginning. For example, the part that deals

with Soviet literature opens with Jurij Dubasov, while the part that tackles post-Soviet writing starts with the analysis of Jurij Kobrin's trajectories and strategies. Although the authors belong to different generations, have different creative approaches and literary destinies, both use the tactics of self-canonisation and claim that the boundary between genuine and mediocre literature runs through them. Dubasov is completely ignored by literary institutions and Kobrin's poetry fights against doggerel writers who are of no interest to other writers. Also, the poetry of both authors shows aspects of *journalèse*: it is engaged with social issues and does not problematise the lyrical subject.

There are also parallels between the positions occupied by Jurij Grigorjev and Georgij Jefremov in the literary field: both are held in high esteem by the literary community, yet the works of neither ever become an event in the literary field. At the same time, their professional approach to writing and propensity towards a local identity, despite possibilities to occupy a more 'central' position, have had a positive impact on their identity as translators and intermediaries.

Didusenko and Eltang have received most acclaim in the field of contemporary Russian literature and their writing has attracted most attention on the part of literary scholars as well. It is no accident, then, that they do not find the time to translate Lithuanian literature. Although their identity shows aspects of intercultural subjectivity, it transcends the boundaries of a given literary frontier.

The analysis of writers' strategies quite unexpectedly revealed one of the laws of the world of literature which claims that the writer's conception of creativity and literary strategy is most influenced by the configuration of positions and forces in the field at the moment of his/her literary debut, i.e. the conscious entrance into the literary field. Afterwards, the conception of creativity remains one of the most stable components of the writer's strategy as long as his/her position in the literary field is unaffected by radical changes such as extraordinary success (becoming a living classic, nation's bard or star), extraordinary failure (public denunciation, silent disregard or exile) and the structural shifts in the field which cause a complete revision of the literary hierarchies.

This dissertation focused on the examination of the strategies of poets because the collected data suggested that the writers who represent contemporary Russian literature in Lithuanian are first and foremost poets. The analysis proceeded with

the assumption that poetry is closer to the pole of autonomy in the literary field and therefore is more symptomatic of the conflicting definitions of literature. The chapters analysing the collective and individual strategies have turned into a gallery of literary positions which may be read as a history of the sociocultural role of the poet.

In Soviet society writers held a privileged position, which engendered self-confidence in poets. During the ideological thaw, the popularity of poetry grew and the repertory of the strategies of Soviet poets expanded as well. The image of the poet *shestidesiatnik* was radically different both from the image of an ideological mouthpiece and the image of a war poet. This image attracted Jurij Kobrin while the non-conformist poets leaned towards the figure of the poet-martyr. Another image derived from the Soviet times, which opposes both the self-confident, state-funded poet and the non-conformist who believes in his/her vocation, is the figure of the poet who refuses to present himself as a poet even having received critical acclaim and the status of the professional writer. Georgij Jefremov best illustrates this example. This position suggests that the poet cannot be reduced to a writer of poems or a man revered as a professional writer. The above positions are alien to most poets of the new generation, who have made their debut after the fall of the Soviet Union. For them, the word 'poet' is no longer an evaluative term.

Poetry is usually associated with inspiration rather than consistent work, thus its evaluative scale does not have a middle section between genius and writer of doggerel. Most of the newcomers in the literary field first try their hand at poetry because for a long time the cultural prestige of poets in Lithuania and Russia has been especially high. However, the impression that poetry is the most direct road to the literary Olympus is a deceptive one. In reality, the poet's position in the literary field, especially after the fall of the Soviet Union, is highly unstable in comparison to that of a fiction writer or translator because their work has more features of a craft and can thus be respected and paid for as work whereas the profession of the 'poet' has to be reinvented anew every time.

In addition to its practical aims this dissertation sought to explore a methodological approach that would define the role of the poetic text in the analysis of the writer's strategy and his/her position in the literary field as well as to create a universal model for the analysis of intercultural literary phenomena. This theoretical

model was given its practical application by way of bringing together Bourdieu's sociology of the literary field with the ideas of the Russian formalists, semioticians, French post/structuralists and sociocritics, on the one hand, and Pascale Casanova's conception of the global literary space, on the other. This synthetic approach has revealed that the strategies of different writers blend together the figure of the poet created by the text, the writer's gestures within and outside the text which are oriented towards the configuration of the literary field and the obligations determined by the geo-bio-graphical circumstances. The social aspects of the writers' strategies were examined in the different strata of the fictional text: the paratexts, the model of the world as well as the various textual anomalies which call the reader's attention to the text as a poetic artifice. The analysis of these textual strata proved very productive because they illuminated the literary strategies used in the works of poets of different aesthetic views, education, generations and talent.

The concept of the global literary space revealed the tensions in the structure of the peripheral segment which are characteristic of the tensions within the fields of national literatures: the tension between local (national) and external (global) acknowledgment, internal (authenticity, innovativeness) and external (marketing) measure of literary quality, and finally, the tension between literary amateurs, businessmen and poets who take risks for the glory after death. The global context elucidated the significance that the circumstances which are out of the writer's control, such as the language of creation and the place of residence, may have in his/her creative life. In the 'World Republic of Letters' Lithuanian and Russian literatures are only small provinces and Lithuania's Russian literature an even smaller territory. Viktor Tchubarov, who worked in Soviet Lithuania, has called himself a 'microscopic Russian poet' in one of his poems. However, even though the global literary space is vast, the analysis of any of its parts deserves attention because it helps us understand the laws that govern the whole system.

IVADAS

Lietuvos rusų literatūrą kaip užsienio rusų literatūros lauko segmentą aktualizavo politiniai ir sociokultūriniai pokyčiai: suirus Sovietų Sąjungai, posovietinėse nepriklausomose valstybėse pradėjo steigtis *naujoji rusų mažuma*. Jos naujumą lėmė kelios aplinkybės. Pirma, rusų kaip tautinės mažumos egzistavimas nepriklausomose Baltijos valstybėse buvo naujas reiškinys, neturintis kultūrinės refleksijos istorijos. Antra, sovietmečio rusų diasporos savivoka rėmėsi rusų kultūros (ar tam tikrų jos formų) išsaugojimo misija, kuri neteko visuotinio aktualumo panaikinus geležinę uždangą. Trečia, naujoji rusų mažuma skyrėsi ir nuo kitų tautų tradicinių diasporų, nes virsmas nuo kalbos ir kultūros požiūriu vyraujančios bendruomenės prie mažumos statuso įvyko nekeičiant gyvenamosios vietos. Kitas aspektas, skiriantis rusų mažumą nuo daugelio pokolonijinio pasaulio mažumų (bet suartinantis su Lietuvos lenkų mažuma), – tai tam tikros kultūrinės ambicijos ir pretenzijos, grindžiamos istorine atmintimi. Posovietinės tautinės valstybės (Lietuva, Latvija, Estija), viena vertus, nebuvo suinteresuotos remti naujosios rusų mažumos kultūrinio prestižo, nes visuomenės sąmonėje rusiškumas dažnai siejosi su tarybiškumu; kita vertus – prisijungus prie Europos Sąjungos, dėmesys kultūrinėms mažumoms pasirodė esantis privalomas šiuolaikinės valstybės bruožas.

Tokiomis aplinkybėmis, veikiant įvairioms jėgoms ir jų kuriamoms įtampoms, formavosi naujosios rusų mažumos savivoka. Vietinių rusakalbių kūryba yra savotiška šio proceso laboratorija, tačiau ji turi ne tik socialinę reikšmę. Pastarojo dešimtmečio literatūriniai įvykiai – pavyzdžiui, „Rusiškosios premijos“ (2005), skiriamos užsienyje gyvenantiems rusų autoriams, steigimas; naujos premijos „NOS“ (2009) įteikimas Lietuvos rusų rašytojai Lenai Eltang ir kt. – rodo, kad iš užsienio rusakalbių rašytojų tikimasi ir naujos literatūros, ypatingų kalbinių ir egzistencinių atradimų, kuriems sąlygas tarsi sudaro tarpkultūrinė padėtis.

Posovietinė rusų diaspora Baltijos šalyse ir jos kuriama literatūra, viena vertus, yra kokybiškai naujas reiškinys, kita vertus, jos dabartinę padėtį galima suvokti ir įprasminti tik atsižvelgiant į sovietmečio literatūros lauko struktūros ir individualių trajektorijų priešistorę.

Ikisovietinė rusų literatūra Lietuvoje bei lietuvių-rusų literatūriniai ryšiai seniai tyrinėjami Lietuvos literatūrologų, tačiau sovietmečio ir posovietmečio Lietuvos rusų literatūra iki šiol nesulaukė tyrinėtojų dėmesio. Šis literatūros lauko segmentas užima geografinės periferijos padėtį rusų literatūros lauke ir yra kalbinė periferija lietuvių literatūros lauko atžvilgiu. Būdamas nematomas literatūros centrams, segmentas nepatenka ir į tradicinės „kanonizuojančios“ literatūrologijos akiratį. Tačiau tokio atokaus segmento tyrimas padeda netikėtų rakursu pažvelgti į nacionalinių literatūrų laukų centrus.

Disertacijos **tyrimo objektas** – sovietmečio ir posovietmečio rusų poezija Lietuvoje. Sutelkti dėmesį į poeziją paskatino kelios aplinkybės. Pirmiausia, absoliuti dauguma Lietuvos rusų rašytojų yra poetai arba poetai ir prozininkai, poetai ir vertėjai. Antra, literatūros lauko žanrinėje struktūroje poezija tradiciškai yra arčiau autonominio poliaus, todėl daroma prielaida, kad joje labiau išryškėja skirtingų literatūros apibrėžimų konfliktai.

Tyrimo imtis. Disertacijoje nagrinėjamos Lietuvos rusakalbių literatūros lauko dalyvių (leidinių ir rašytojų) strategijos. Ši apibrėžimą atitinkančių autorių gana daug, tačiau juos galima padalyti į dvi grupes: a) dvikalbiai autoriai, kuriems pagrindinė kūrybos kalba dažniausia yra lietuvių, o rusų – savotiškas bandomasis poligonas; b) autoriai, kuriems pagrindinė (ir paprastai vienintelė) kūrybos kalba yra rusų. Dėmesio centre yra būtent antroji rašytojų grupė, nes pirmosios atveju išsamaus svarstymo reikalautų literatūrinio ir kalbinio bilingvizmo (dvikalbystės) problema, liekanti šio tyrimo periferijoje.

Į disertacijos tyrimo akiratį visų pirma patenka tokie literatūros lauko dalyviai, kurių padėties lauke refleksijai svarbi Lietuva kaip geografinė, politinė ar kultūrinė erdvė. Jei buvimas Lietuvoje padarė įtaką rašytojo padėčiai literatūros lauke, jis priskiriamas prie Lietuvos rusų literatūros – nesvarbu, ar čia gyventa nuo gimimo, ar kelerius metus.

Pagrindinė tyrimo **problema** – kaip steigėsi bei formavosi sovietmečio ir posovietmečio rusų literatūra Lietuvoje, kokios jėgos (politinės, ekonominės, literatūrinės) struktūravo

ši literatūros lauko segmentą, kaip keitėsi dalyvių strategijos, jų santykiai su šiuolaikiniu lietuvių, rusų bei tarptautiniu literatūros lauku.

Pasirinktas problemos **nagrinėjimo rakursas** – sociologizuotas požiūris į literatūrą, kuris atrodo produktyvus, nes: literatūros pasaulį suvokia kaip neatsiejamą socialinės erdvės dalį, kur susiduria įvairūs interesai; leidžia pradėti tyrimą nekeliant estetiškos vertės klausimo arba atidedant jį ateičiai ir tirti įvairių literatūros apibrėžimų konkurenciją; sistemiškai sieti literatūrinės kasdienybės faktus su autoriaus padėtimi literatūros lauke bei kūrybos bruožais.

Dalyje literatūrologų darbų „literatūrinė strategija“ suvokiama tik kaip *tekstinė* strategija. Todėl disertacijos pavadinime aiškumo dėlei šis terminas patikslintas – *literatūrinio elgesio strategijos*, nes nagrinėjamos ne tik tekstinės, bet ir užtekstinės literatūros lauko dalyvių taktikos. Sinonimiškai disertacijoje vartojami visi trys variantai: „literatūrinė strategija“, „rašytojo/leidinio strategija“, „literatūrinio elgesio strategija“.

Pagrindiniai disertacijos **tikslai**: a) ištirti skirtingų kartų ir literatūrinio likimo poetų strategijas bei nustatyti, kokios jėgos darė įtaką jų pasirinkimams, kaip jų literatūros lauke užimta padėtis siejasi su reiškiamą kūrybos samprata; b) nagrinėjant individualias ir kolektyvines dalyvių strategijas, atskleisti Lietuvos rusų literatūros kaip literatūros lauko segmento struktūrą, galimybių erdvės specifiką bei pokyčių dinamiką sovietmečiu ir posovietmečiu. Papildomas **uždavinys** – išbandyti metodologinę prieigą, kuri padėtų: a) apibrėžti poetinio teksto skaitymo vietą analizuojant rašytojo strategiją ir padėti literatūros lauke; b) sukurti universalų modelį tarpkultūrinio pobūdžio literatūros reiškiniams tirti.

Tyrimo medžiaga tampa visi prieinami šaltiniai, galintys suteikti informacijos apie dalyvių veiklą literatūros lauke bei šios veiklos keliamus efektus, – nuo dokumentų, kūrinių, viešos autoreprezentacijos iki asmeninių pokalbių. Jokio šaltinio faktais nepasitikima beatodairiškai, kiekvieną kartą stengiamasi atsižvelgti į konkrečios komunikacinės situacijos aplinkybes. Įvairios interpretacijos laikomos lygiavertėmis, nes kiekviena yra iškalbinga aiškinantis literatūros lauko būklę ir padėčių santykius.

Disertacijos struktūra. Disertaciją sudaro penkios dalys: „Įvadas“, „Teorinė uvertiūra“, „Empirinė avantiūra“, „Išvados“, „Priedai“. „Įvade“ pristatomas tyrimo objektas, problema, teorinis nagrinėjimo rakursas, medžiaga ir tikslai; aprašoma disertacijos struktūra; pateikiama literatūros apžvalga, ginamieji teiginiai, pranešimų ir publikacijų disertacijos tema sąrašas. „Teorinėje uvertiūroje“, kuri logiškai pratęsia įvadą, aptariamos metodologinės prieigos ir analizės įrankynas. Pagrindinė disertacijos dalis „Empirinė avantiūra“ susideda iš dviejų skyrių: „Sovietmečio ‘Literatūrų sąjunga’ ir vietinių rusų poetų strategijos“ bei „Lietuvos rusakalbių poetų strategijos posovietiniame literatūros lauke“. Pirmajame skyriuje tiriama segmento struktūra sovietmečiu, leidinių ir poetų strategijos. Antrajame pagrindinės dalies skyriuje nagrinėjamos Lietuvos rusakalbių dalyvių strategijos posovietiniame literatūros lauke ir šiuolaikinė segmento sudėtis. „Išvadose“ išryškinami pagrindiniai tyrimo atradimai bei nubrėžiamos tolesnių tyrimų perspektyvos. „Prieduose“ pateikiami disertacijoje analizuojami ar minimi svarbesnieji didesnės apimties tekstai, kurie nėra laisvai prieinami arba gali būti prarasti (savilaida, retos knygos, internetas).

Darbo **naujumą** sąlygoja trys dėmenys: a) renkama, analizuojama ir sisteminama medžiaga, su kuria dar nebuvo dirbta; b) nei Lietuvos, nei Rusijos, nei kitų užsienio šalių mokslininkų darbuose dar nebuvo nuosekliai tirta sovietmečio ir posovietmečio Lietuvos rusų literatūra, t. y. nebuvo konstruotas toks tyrimo objektas; c) Lietuvos literatūrologijoje nauju gali būti laikomas ir metodo-objekto derinys – Pierre’o Bourdieu literatūros lauko teorijos taikymas tiriant XX a. antrosios pusės literatūrinio pasienio reiškinius bei sociokritiškai skaitant poeziją.

Darbo **aktualumas** ir **reikšmė** sietini su tarpdalykiniu ir tarpkultūriniu jo pobūdžiu. Metodologinė disertacijos orientacija – siekis suderinti tekstų analizę ir platesnę sociokultūrinę jų interpretaciją – numano ir jos skaitymą sovietmečio literatūros ir kultūros istorijos bei šiuolaikinės Lietuvos mažųjų kultūrų tyrimų kontekste. Rusijos ir pasaulio rusistikoje bei sovietologijoje darbo aktualumą lemia neslūgstantis dėmesys tarpkultūriniams reiškiniams, kuris po 2000-ųjų metų paskatino SSRS vidinės kultūros politikos tyrimus tarptautiniu aspektu bei šiuolaikinės užsienio rusų literatūros tyrimus.

Ginamieji teiginiai

1. Lietuvos rusų literatūra yra literatūros lauko segmentas, kurio struktūros bei galimybių erdvės ypatumus sąlygoja trejopo jo statuso paradoksai: a) rusų literatūros lauke tai geografiškai ir istoriškai periferinis segmentas; b) lietuvių literatūros laukui tai geografiškai ir istoriškai artimas kitakalbis segmentas; c) išskyrus geografiniu pagrindu, paaiškėja, kad šis periferinis segmentas įgyja svaresnę reikšmę abiem nacionaliniams laukams, kai aktualizuojamas dalyvių strategijose kaip tarpkultūrinės literatūros erdvės dalis.
2. Apibrėžtesnė šio segmento struktūra susiformavo sovietmečiu, kai jam darė įtaką tos pačios išcentrinės jėgos, kurios veikė ir kitų tautinių SSRS respublikų rusakalbių segmentus (veikėjų galimybių erdvė buvo susiaurinta iki veikimo konkrečiame literatūriniame pasienyje); literatūrinių strategijų įvairovė tuo metu atitiko sovietmečio rusų literatūros lauko poliarizaciją, tačiau periodizacijos ypatumai atskleidžia šio segmento specifiką, sietiną su lietuvių literatūros lauko funkcionavimu.
3. Sovietmečiu segmentui oficialiai priskirtas literatūrinio tarpininko vaidmuo numanė vienakryptiškumą: vietiniai rusų rašytojai atstovavo lietuvių literatūrai rusų literatūros lauke (vertimai, kritika), tačiau Lietuvoje nebuvo suvokiami kaip „didžiosios“ rusų literatūros atstovai, nes kontaktas su metropolija buvo mezgamas tiesiogiai ir tik centras turėjo legitimavimo teisę; posovietmečiu segmento sociokultūrinis vaidmuo nėra griežtai apibrėžtas, priklausomai nuo dalyvių padėties formuojasi skirtingos, dažnai tarpusavyje konfliktuojančios savivokos.
4. Segmentą veikiančių jėgų posovietinė konfigūracija daugiasluoksnė: tebeveikia dalis sovietmečiu susiformavusių dalyvių, kurių išsidėstymas išsaugo buvusią pagrindinę priešpriešą tarp oficialiojo ir neoficialiojo polių, bet atsiranda ir naujų veiksmų: ekonominių (rinkos dėsniai), technologinių (internetas), politinių (mažumų politika), kurie skatina naujų dalyvių ir strategijų radimąsi bei modifikuoja istoriškai susiklosčiusius padėčių santykius.

5. Kolektyvinės segmento dalyvių strategijos bemaž neišvengiamai turi mažumos ar diasporos tapatybės požymių: viena vertus, tai lemia finansavimo šaltiniai ar kitokia grupėms bei leidiniams reikalinga materialinė bazė; kita vertus, Lietuvos, kitaip nei Latvijos ar Estijos, rusų literatūra neįtvirtino kolektyvinės tapatybės, kuri būtų galėjusi konkuruoti su dominuojančia provincine savivoka. Individualūs segmento dalyviai sukuria ir kitokių, dažnai unikalių, lokalinių tapatybių.

6. Sovietmečio ir posovietmečio Lietuvos rusų poetų strategijų ir padėčių repertuaras labai platus: poetas karys Jurijus Dubasovas, prarastasis poetas Jurijus Grigorjevas, „prakeiktasis“ poetas Michailas Didusenko, „nuoširdusis“ poetas Jurijus Kobrinas, kuklusis poetas Georgijus Jefremovas, poetė ir profesionali rašytoja Lena Eltang. Konfliktai tarp skirtingų padėčių šiam lauko segmentui suteikia dinamikos ir leidžia rašyti savarankišką jo istoriją, turinčią vidinę logiką, nors Lietuvos rusų literatūra neegzistuoja nei kaip literatūrinė tradicija, nei kaip polaukis, nepriklausomas nuo išorinių legitimavimo mechanizmų.

7. Skirtingų kartų Lietuvos rusų poetų strategijų analizė parodė, kad didžiausią reikšmę kūrybinei rašytojo koncepcijai ir literatūrinei strategijai turi padėčių ir jėgų konfigūracija jo debiuto (t. y. sąmoningo įžengimo į lauką) metu, jei tik jo padėties lauke neištinka radikalūs pokyčiai, prie kurių priskirtini: a) neeilinė sėkmė (paskelbimas gyvuojančiu klasikais, tautos šaukliu, žvaigžde ir pan.); b) išskirtinė nesėkmė (viešas pasmerkimas ar tylus lauko ignoravimas, tremtis ir pan.); c) dideli struktūriniai lauko pokyčiai, kurie skatina visiškai persvarstyti literatūrines hierarchijas.

DISERTACIJOS TURINYS

Teorinė disertacijos dalis „**Teorinė uvertiūra**“ skirta pristatyti disertacijos tyrimo metodologinį pagrindą – Pierre’o Bourdieu literatūros lauko sociologiją bei ją papildančias prieigas. Skyriuje „Metodų derinimo principas ir rėmai“ aptariamos galimybės literatūros lauko tyrimus derinti su sociokritiniu skaitymu ir tarpkultūriškumo tyrimais. Tolesniuose skyriuose „Literatūros laukas“, „Tarptautinė literatūros erdvė“, „Literatūros lauko dalyvių strategijos“ aptariamos svarbiausios tyrime vartojamos sąvokos, pateikiami individualių ir kolektyvių strategijų analizės modeliai.

Didžiausią disertacijos dalį („**Empirinė avantiūra**“) sudaro du skyriai: „I. Sovietmečio ‘Literatūrų sąjunga’ ir vietinių rusų poetų strategijos“ ir „II. Lietuvos rusų poetų strategijos posovietiniame literatūros lauke“. Šių skyrių struktūra panaši: pradžioje analizuojamos kolektyvinės (leidinių) strategijos, kurios žymi pagrindinius literatūros lauko polius tam tikru laikotarpiu; paskui tiriamos individualios (trijų skirtingų kartų rašytojų) strategijos, kurios tampa pagrindu kalbėti apie lauke veikiančias jėgas bei galimybių erdvę. Kiekvieno skyriaus pabaigoje pateikiamas apibendrinimas ir pasiūloma laikotarpio periodizacija.

Skyrius „**Sovietmečio ‘Literatūrų sąjunga’ ir vietinių rusų poetų strategijos**“ prasideda ekskursu į Lietuvos rusų literatūros ikisovietinę istoriją, vėliau aprašoma bendra sovietmečio literatūros lauko struktūra. Siekiant nustatyti tiriamo segmento vietą šioje struktūroje pasirenkami konfliktuojantiems lauko poliems (oficialiajam ir neoficialiajam) atstovaujantys leidiniai: periodinis Lietuvos tarybinių rašytojų sąjungos almanachas-žurnalas *Литва литературная* (Literatūrinė Lietuva) ir vienkartinis savilaidos almanachas *Для своих* (Saviesiems), retrospektyviai pristatantis ir reflektuojantis neoficialių Vilniaus rašytojų kūrybą bei laikysenas. Išanalizavus šiuos leidinius kaip kolektyvines strategijas, imama tirti individualias trajektorijas ir strategijas. Nagrinėjami literatūriniai trijų poetų – Jurijaus Dubasovo (1910–2000), Jurijaus Grigorjevo (1937) ir Michailo Didusenko (1951–2003) – likimai, viešos autoreprezentacijos ir kūryba. Šių skirtingų kartų ir laikysenų poetų trajektorijos literatūros lauke interpretuojamos kaip „pralaimėjimo siužetai“.

Skyriaus apibendrinime pateikiamos išvados apie segmento struktūrą sovietmečiu, jo dinamiką ir galimybių erdvę. Režiumuojama, kad Lietuvos rusakalbė

literatūra sovietmečiu turėjo aiškią paskirtį centralizuotame tarptautinės sovietinės literatūros projekte. Autoriams buvo keliama vienakrypčio tarpininkavimo užduotis: versti, recenzuoti lietuvių rašytojų kūrybą, rašyti publicistiką literatūrinės draugystės temomis. Lietuvių literatūros lauko interesai vietinės rusakalbės literatūros atžvilgiu iš dalies atitiko centro programą. Mažiausiai patenkinti tokia padėtimi buvo patys rusakalbiai Lietuvos rašytojai, nes kai kuriems atrodė, kad literatūrinis tarpininkavimas rašytojui trukdo realizuoti rusų literatūros lauke. Priešingo požiūrio laikėsi sostinių literatai: jiems atrodė, kad vertėjas į rusų kalbą, gyvenantis kitoje respublikoje, turi daugiau galimybių spausdinti savo kūrybą. Tiek oficiali Dubasovo savilaida, tiek Grigorjevo poezijos rinkinys *Rugpjūtis* (1968) paremia tezę, kad tam tikrais laikotarpiais sovietinės valdžios požiūriu net ir nelabai patikimiems Lietuvos rusų poetams buvo paprasčiau viešinti savo kūrybą nei Maskvos ar Leningrado poetams. Kita vertus, toks viešinimas nesukeldavo stipresnės reakcijos literatūros lauke, nes vietinėse leidyklose publikuoti Lietuvos rusakalbių rašytojų kūriniai paprastai nebūdavo recenzuojami centrinės kritikos. Nors knygos nukeliaudavo į didžiųjų miestų bibliotekas, tiražai akivaizdžiai nenumatė platinimo už Respublikos ribų.

Trys analizuoti „pralaimėjimo siužetai“ leido pastebėti literatūrinio elgesio, netoleruoto sovietinės ideologijos, skirtumus tarp nepripažintų poetų, kurių kūrybos koncepcijos formavosi skirtingomis sociokultūrinėmis bei politinėmis aplinkybėmis: į karo metų poeziją ir jos Atlydžio metų reabilitaciją naiviai orientavosi Dubasovas; Atlydžio maištaujančia ir planetine dvasia persmelkta Grigorjevo kūryba; literatūrinė stagnacijos metų dainiaus Didusenko trajektorija realizuoja „prakeiktojo poeto“ likimo siužetą.

Antrąjį „Empirinės avantiūros“ skyrių **„Lietuvos rusų poetų strategijos posovietiniame literatūros lauke“** pradeda bendra posovietinio literatūros lauko charakteristika ir periodizacija. Kaip kolektyvinės strategijos analizuojamas Lietuvos rašytojų sąjungos leidinys *Вильнюс* (Vilnius) ir internetinis projektas *Индоевропейский диктант* (Indoeuropietišskasis diktantas). Abu leidiniai, viena vertus, tęsia sovietmečio literatūros lauke išbandytas strategijas (atitinkamai oficialiajame ir neoficialiajame polaukiuose), kita vertus, jų istorijos atskleidžia naujų jėgų veikimą literatūros lauke (internetas, ES mažumų politika).

Šiame skyriuje analizuojamos Jurijaus Kobrino (1943), Georgijaus Jefremovo (1952) ir Lenos Eltang (1964) literatūrinės strategijos ir trajektorijos, kurios interpretuojamos kaip sėkmės scenarijai, – nors pripažinimas kiekvienu atveju įgyja vis kitokį pavidalą.

Skyriaus apibendrinime siūloma posovietinė segmento periodizacija, svarstoma apie struktūrinius nacionalinių laukų pasienio pokyčius ir naujų jėgų paveiktą galimybių erdvę. Lietuvos rusų literatūros padėtį palyginus su analogiškais segmentais kitose posovietinėse Baltijos šalyse, paaiškėja, kad kai kurios galimybės, kurios kitur buvo visiškai ar iš dalies realizuotos, Lietuvoje liko literatūrinės buities faktais. Pavyzdžiui, Vilniaus neoficialiosios rusų literatūros atstovai dėl įvairių priežasčių atsisakė kovoti dėl „vardo kultūroje“, todėl neoficialiosios rusų kultūros istorijai Lietuvos segmentas iki šiol neegzistavo – kitaip nei Latvijos ar Estijos.

IŠVADOS

Lietuvos rusų literatūra kaip literatūros lauko segmentas turi nevienareikšmį statusą, kuris sąlygoja jo struktūros bei galimybių erdvės ypatumus. Rusų literatūros lauko kontekste tai geografiškai ir istoriškai periferinis segmentas; lietuvių literatūros lauko atžvilgiu tai geografiškai ir istoriškai artimas, bet kalbos požiūriu periferinis segmentas. Tačiau svaresnę reikšmę šis segmentas įgyja abiejuose nacionaliniuose laukuose, kai yra aktualizuojamas kaip dviejų nacionalinių literatūros ir kultūros laukų pasienis bei tarptautinės literatūros erdvės dalis.

Sovietmečio Lietuvos rusų literatūrai darė įtaką tos pačios metropolijos jėgos, kurios veikė rusakalbius ir kitų tautinių SSRS respublikų segmentus. Galimybių erdvė, atsiverianti vietiniams rusakalbiams rašytojams, ribojosi veikla konkrečiame literatūriniame pasienyje. Šis reikalavimas atitiko ir lietuvių literatūros lauko interesus (tarptautinė sklaida ir pripažinimas), o tai sudarė palankias sąlygas ne vien formaliai laikytis šio reikalavimo.

Sovietmečiu segmentui oficialiai priskirtas literatūrinio tarpininko vaidmuo numanė vienakryptiškumą: vietiniai rusų rašytojai vertimais bei recenzijomis atstovavo lietuvių literatūrai rusų literatūros lauke, tačiau Lietuvoje nebuvo laikomi „didžiosios“ rusų literatūros atstovais. Kontaktai su rusų literatūros centru – Maskva – buvo mezgami tiesiogiai (komunikaciją palengvino priverstinis rusų kalbos ir literatūros mokymas). Kadangi „iš viršaus“ buvo itin rūpinamasi sovietinės rusų literatūros bei legitimuotos klasikos vertimu į lietuvių kalbą, o vietinių rusų rašytojų kuriama literatūra laikyta provincialia (kol jos nespausdino centro leidyklos), išskirtinio domėjimosi vietine rusų literatūra lietuvių literatūros lauke nebuvo. Tai susiję ir su tuo, kad nesusikūrė įtakingesnis neoficialiosios lietuvių literatūros polaukis, kuris būtų siekęs ryšių su neoficialiaja kitų respublikų literatūra.

Nors Lietuvos rusų literatūrai ir dirigavo Maskva, vis dėlto negalima tvirtinti, kad visi rusakalbiai segmentai kitatautėse SSRS respublikose plėtojosi pagal tą patį scenarijų. Lietuvių literatūros lauko išsaugota dalinė autonomija nuo sovietinio rusų literatūros lauko, kuriai buvo palankus kalbos barjeras ir egzistuojantis nacionalinės literatūros kanonas (kitaip buvo tose SSRS respublikose, kur raštija atsirado tik sovietmečiu), sudarė sąlygas ir vietiniams rusų rašytojams pasinaudoti didesne laisve –

taip 1966–1968 m. Vilniuje buvo išspausdinta kūrinų, kurie nebūtų galėję tuo metu pasirodyti Rusijoje, o gal ir kitose SSRS respublikose. Disertacijoje pasiūlyta segmento periodizacija sovietmečiu (leidinio *Советская Литва / Литва литературная* istorijos pagrindu) atskleidžia tiek jo priklausomybę nuo centro nurodymų, tiek specifiką, sietiną su lietuvių literatūros lauko funkcionavimo ypatumais.

Sovietmečio Lietuvos rusų literatūros segmentas turėjo pagrindines padėtis, būdingas ir rusų literatūros laukui: karo rašytojus, ištikimus valdžiai rašytojus, Atlydžio metu legalizuotus „maištautojus“, pusiau oficialius rašytojus vertėjus bei pogrindį, kurio dalis debiutavo sovietmečio pabaigoje, o kita dalis taip ir neišėjo iš už kultūros užkulisių. Retrospektyviai atrandamas net savas „Brodskis“ – Jurijus Grigorjevas. Tačiau segmentas nebuvo tik struktūrinė rusų literatūros lauko miniatiūra. Geografinė rašytojų padėtis veikė jų tapatybę ir savivoką, skatino sąmoningai ar nesąmoningai aiškintis kultūros pasienio ir provincialumo problemas (ryškiausias pavyzdys – sociokultūrinė Sergejaus Rapoporto eseistika), prisiimti (kaip Georgijus Jefremovas) ar atmesti (kaip Michailas Didusenko) vertėjo bei tarpininko vaidmenį. Po rimtų struktūrinių pokyčių, kurie vėlyvuoju sovietmečiu ir posovietmečiu įvyko nacionaliniuose laukuose, lokalinės jų pasienio dalyvių dilemos iš esmės liko tos pačios, nors ir įgijo naujų atspalvių. Prasiplėtus galimybių erdvei, tapo įmanoma ne tik prisiimti ar atmesti tarpininko vaidmenį, bet ir pasirinkti tarpininkavimo kryptį: pavyzdžiui, Lena Eltang neverčia lietuvių rašytojų ir atsisako atstovauti lietuvių literatūrai (bei vietinei rusų literatūrai) rusų literatūros lauke, tačiau, sulaukusi pripažinimo rusų kultūros sostinėse, mielai Lietuvoje atstovauja „didžiajai“ rusų literatūrai, tuo tarpu Georgijus Jefremovas noriai atstovauja lietuvių literatūrai gausiai versdamas bei leisdamas vertimų rinktines savo lėšomis ir, nors ir turi simbolinį Rusijos literatūros sostinės gyventojų kapitalą, atsisako pateikti save kaip profesionalų rusų rašytoją.

Posovietmečiu sociokultūrinis segmento vaidmuo nėra griežtai apibrėžtas. Priklausomai nuo dalyvių padėties formuojasi skirtingos, dažnai tarpusavyje konfliktuojančios savivokos. Segmento struktūra yra tokia pat daugiasluoksnė kaip ir šiuolaikiniai lietuvių bei rusų literatūros laukai. Ilgainiui pradeda veikti naujos jėgos: ekonominės (rinkos dėsniai), technologinės (internetas), politinės (mažumų politika), kurios perstruktūroja šiam literatūros lauko segmentui istoriškai būdingas priešpriešas ir įtampas: sovietinis – antisovietinis, profesionalas – mėgėjas, vyraujanti kultūra –

mažumos kultūra ir t. t. Nors sovietmečio institutai buvo panaikinti arba transformavosi, o rašytojų reputacijos iš naujo apsvarstytos, vis dėlto tam tikri legitimavimo mechanizmai išliko gyvybingi (kad jie veiktų, labiausiai suinteresuoti tie, kurie patys yra jų legitimuoti). Šiuos mechanizmus dažniausiai ignoruoja tie dalyviai, kurie savo tapatybę sieja su neoficialiaja sovietmečio ar tarpkultūrine literatūros erdve.

Lietuvos rusų rašytojų kolektyvinės strategijos paprastai turi mažumos ar diasporos tapatybės požymių (dažniausiai tam turi įtakos finansavimo šaltiniai ar kitokia grupėms bei leidiniams reikalinga materialinė bazė), tuo tarpu individualūs segmento dalyviai sukuria ir kitokių, dažnai unikalių lokalių tapatybių: jie mažiau išipareigoję institucijoms, programoms bei manifestams. Geriausiai šį teiginį iliustruoja leidinio *Индоевропейский диктант* istorija, kurioje jaučiama įtampa tarp individualaus meninio projekto ir kolektyvinės strategijos, tarp kūrybinės novatoriaus laisvės ir būtinybės už suteiktą paramą atsiskaityti fondui.

Įvairovės ir reprezentatyvumo dėlei pasirinkus skirtingus dalyvius, jų strategijų tyrimas atskleidė konkrečius padėčių santykius, literatūros apibrėžimų ir rašytojo vaidmens suvokimo konfliktus. Tai, jog visos šios padėtys gali būti apibrėžtos vienos per kitas, leidžia teigti, kad jos sudaro vieną sistemą, o tai savo ruožtu patvirtina tyrimo pradžios prielaidą, kad Lietuvos rusų literatūra yra toks literatūros lauko segmentas, kuris gali būti išskirtas kaip savarankiškas tyrimo objektas, nes esama pakankamai specifinių veiksmų, veikiančių visus segmento dalyvius.

Disertacijos kompozicija pasiūlo struktūrinių analogijų, kurios nebuvo numatytos iš anksto. Pavyzdžiui, sovietmečio dalis prasideda Jurijaus Dubasovo, o posovietmečio – Jurijaus Kobrino trajektorijų ir strategijų analizėmis. Nors autoriai atstovauja skirtingoms kartoms, kūrybos sampratomis bei literatūriniais likimais, aiškėja, kad abiemis būdingos autokanonizacinės taktikos, abu jaučia, kad riba tarp tikrosios ir netikrosios literatūros eina per juos (literatūrinės instancijos tiesiog ignoruoja Dubasovą, o Kobriną savo eilėraščiuose nuolat kovoja su grafomais, kurie visiškai nerūpi nė vienam iš kitų aptariamų poetų). Be to, jų abiejų poezija turi publicistikos bruožų: yra socialiai angažuota ir neprobleminia lyrinio subjekto.

Atsiranda paralelių ir tarp Jurijaus Grigorjevo bei Georgijaus Jefremovo padėčių: abiejų kūryba vertinama profesionalios bendruomenės, bet įvykiu literatūros lauke netampa. Užtad profesionalus abiejų autorių požiūris į literatūrinę veiklą, polinkis

kurti lokalią tapatybę, nepaisant galimybių įsitvirtinti „centre“, palankūs jų kaip vertėjų ir tarpininkų tapatybės formavimuisi.

Didusenko ir Eltang šiuolaikinės rusų literatūros lauke įvertinti aukščiausiai: originali jų kūryba susilaukia daugiausia tyrinėtojų dėmesio, ir – ko gero, neatsitiktinai – jie ne iš tų, kurie ryžtųsi skirti laiko lietuvių literatūros vertimams. Nors jiems irgi būdingi tarpkultūrinės tapatybės bruožai, ši tapatybė praauga konkreta literatūrinio pasienio ribas.

Tiriant strategijas netikėtai atsiskleidė vienas iš literatūros pasaulio dėsnių: kūrybinei rašytojo koncepcijai ir literatūrinei strategijai didžiausią reikšmę turi padėčių ir jėgų konfigūracija jo debiuto (t. y. sąmoningo įžengimo į lauką) metu. Vėliau kūrybinė koncepcija yra bene pastoviausias rašytojo strategijos dėmuo, iki jo padėtį lauke ištinka radikalūs pokyčiai, pavyzdžiui: neeilinė sėkmė (paskelbimas gyvuoju klasiku, tautos šaukliu, žvaigžde); išskirtinė nesėkmė (viešas pasmerkimas ar tylus lauko ignoravimas, tremtis); struktūriniai lauko pokyčiai, paskatinantys iš esmės pertvarkyti literatūrinės hierarchijas.

Disertacijoje analizuotos poeziją kuriančių rašytojų strategijos, nes pastebėta, kad dažniausia būtent poetai atstovauja šiuolaikinei Lietuvos rusų literatūrai. Remtasi prielaida, jog poezija yra arčiau autonomiško lauko poliaus, todėl joje labiau išryškėja konfliktai dėl apibrėžimų. Galiausia kolektyvinių ir individualių strategijų analizės skyriai sudarė savotišką literatūrinių laikysenų galeriją, kuri galėtų būti perskaityta kaip siužetas apie poeto sociokultūrinio vaidmens kaitą.

Sovietmečiu rašytojo padėtis visuomenėje buvo privilegijuota, ir tai sudarė sąlygas formuotis savimi pasitikinčio poeto laikysenai. Poezijos populiarumas ypač išaugo Atlydžio metais; pasipildė sovietinių poetų laikysenų repertuaras. Poeto „šestidesiatniko“ įvaizdis skyrėsi tiek nuo ideologijos ruporo, tiek nuo karo poeto laikysenos. Į šį įvaizdį aiškiai orientavosi Jurijus Kobrinas, o priešinosi jam poetai nonkonformistai (jiems buvo artimesnė poeto kankinio ar sąmoningo grafomano figūra) bei pusiau oficialūs poetai (dažnai praktikuojantys Ezopo kalbą). Kita iš sovietmečio paveldėta laikysena, kuri yra priešprieša tiek savimi pasitikinčio ir valstybės palaikomo poeto, tiek savo pašaukimu neabejojančio poeto nonkonformisto įvaizdžiui – atsisakymas laikyti save poetu net ir sulaukus pripažinimo bei igijus profesionalaus rašytojo statusą (pavyzdžiui, Georgijus Jefremovas). Numanoma, kad poetas yra kur kas

daugiau nei tiesiog tas, kuris rašo eiles, ir net daugiau nei žmogus, pripažintas kaip profesionalus rašytojas. Šios poetinės laikysenos svetimos daugeliui naujos (posovietmečiu debiutavusios) kartos atstovų, kuriems žodis „poetas“ yra neutralus, o ne vertybinis.

Poezija paprastai siejama su įkvėpimu, o ne su nuosekliu darbu, tad jos vertinimo skalė dažniausia neturi tarpinės padalos tarp genijaus ir grafomano. Dauguma literatūros lauko naujokų save pirmiausia išbando būtent poezijoje, nes kultūrinis poeto prestižas tiek Lietuvoje, tiek Rusijoje ilgai buvo itin aukštas. Tačiau tik naujokui poezija sudaro trumpiausio kelio į literatūros olimpą įspūdį. Iš tiesų poeto padėtis literatūros lauke, ypač posovietmečiu, kai poeto prestižo neberemia valstybė, atrodo labai nepatvari, palyginti su vertėjo ar prozininko, nes pastarųjų veikla gali turėti ryškesnių amato bruožų ir būti gerbiama kaip darbas (ir apmokama), o profesiją „poetas“ reikia kaskart išrasti iš naujo.

Greta pagrindinių praktinių disertacijos tyrimo tikslų buvo keliamas papildomas teorinis uždavinys – išbandyti metodologinę prieigą, kuri padėtų apibrėžti poetinio teksto vietą analizuojant rašytojo strategiją ir jo padėtį literatūros lauke bei sukurti universalų modelį tarpkultūrinio pobūdžio literatūros reiškiniams tirti. Toks analizės kelias buvo sukurtas teoriškai ir išbandytas praktiškai, Pierre'o Bourdieu literatūros lauko sociologiją derinant su, viena vertus, rusų formalistų ir semiotikų bei prancūzų (post)struktūralistų ir sociokritikų įžvalgomis, kita vertus – su Pascale Casanovos tarptautinės literatūros erdvės koncepcija. Atlikus tyrimą galima konstatuoti, kad toks sintetinis požiūris leido pamatyti, jog labai skirtingų rašytojų strategijose vienodai neišskiriamai susiplaka grožinių tekstų visumos kuriama poeto figūra, į literatūros lauko situaciją ir padėčių išsidėstymą orientuoti tekstiniai ir užtekstiniai rašytojo gestai bei geo-bio-grafinių aplinkybių sąlygotos prievolės. Rašytojo strategijos socialumo ieškota keliuose grožinio teksto sluoksniuose: paratekstuose, pasaulio modelyje bei įvairiose tekstinėse anomalijose, skaitytojo dėmesį kreipiančiose į teksto „tekstiškumą“. Būtent šių sluoksnių pasirinkimas pasiteisino, nes labai skirtingų estetinių pažiūrų, išsilavinimo, laikmečio, talento poetų kūryboje jie vienodai iškalingai liudijo literatūrinę strategiją.

Tarptautinės literatūros erdvės koncepcija nacionalinių laukų nesureikšminamo periferinio segmento struktūroje padėjo išvelgti pagrindines patiems

laukams būdingas įtampas: tarp vietinio (nacionalinio) ir išorinio (tarptautinio) pripažinimo; tarp vidinių (autentiškumo, novatoriškumo) ir išorinių (paklausos) literatūrinės kokybės matų; tarp literatūros amatininkų, verslininkų ir pomirtinės šlovės vardan rizikuojančių poetų. Pasaulinis kontekstas paskatino atkreipti dėmesį į tokių aplinkybių, kurios ne visada priklauso nuo paties rašytojo, kaip kūrybos kalba ir gyvenamoji vieta, svarbą literatūriniam likimui. „Pasaulio literatūros respublikoje“ nacionalinės lietuvių bei rusų literatūros tėra nedidelės provincijos, o Lietuvos rusų literatūra – dar mažesnė teritorija. „Mikroskopiniu rusų poetu“ viename iš eilėraščių save pavadino vėlyvuuju sovietmečiu Lietuvoje gyvenęs poetas Viktoras Čiubarovas. Tačiau pasaulinė literatūros erdvė yra neaprepiama, o bet kuri jos dalis verta dėmesio, nes priartina prie visumą veikiančių dėsnių suvokimo.

Publications on the subject of dissertation

1. „Lenos Eltang eilėraščio ‘Vasarotoja’ semiotinė analizė“, *Literatūra*, 2009, Nr. 51(2), p. 107–113.
2. „Новая искренность советской поэтессы: ‘Последние стихи’ Елены Ширман“, *Literatūra*, 2010, Nr. 52(2), p. 80–93.
3. „Kitakalbiai eilėraščių slenksčiai: Lenos Eltang literatūrinės strategijos link“, *Colloquia*, 2011, Nr. 26, p. 99–117.
4. „Tarp Glavlito Scilės ir užmaršties Haribdės: poeto Jurijaus Dubasovo karinė strategija“, *Colloquia*, 2011, Nr. 27, p. 97–110.
5. „Baltic Russian Literature: writing from nowhere?“, *Baltic Worlds*, 2012, Nr. 2, p. 24–26.

Information about the author

Taisija Laukkonen (born 1984) graduated with a BA in Russian Philology (2006) and an MA in Slavonic Literatures (2008) from Vilnius University. She continued her studies as a doctoral student at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore. From 2009 to 2011 she held an administrative position at the Greimas Centre of Semiotics and Literary Theory and taught a course in “Introduction to the Sociology of Literature” in the spring of 2011. Since 2012 she has been part of the VU international research project “Literary Geography: Textual Territories and Maps of Imagination”.

Informacija apie autorių

Taisija Laukkonen (g. 1984) filologijos magistro laipsnį įgijo Vilniaus universitete, baigusi „Rusų filologijos“ bakalauro studijų (2006) ir „Slavų literatūrų“ magistro studijų (2008) programas. Nuo 2008 iki 2012 m. studijavo Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto doktorantūroje. 2009–2011 metais dirbo administratore Vilniaus universiteto A. J. Greimo semiotikos ir literatūros teorijos centre, 2010–2011 mokslo metų pavasario semestre dėstė laisvąjį „Literatūros sociologijos įvado“ kursą. Nuo 2012 m. pradžios dirba jaunesniąja mokslo darbuotoja Vilniaus universiteto vykdomame projekte „Literatūros geografija: tekstų teritorijos ir vaizduotės žemėlapiai“.